

van weleer wanneer die verwantschap met de behoefte van de dichter optreedt om het voelen en het zien te laten primeren, en om de behaaglijke, donkere warmte, die zich in de diepste lagen van ons wezen nestelt, boven het goethiaanse licht te laten voorgaan. Dit zijn een voor een types in de wijze waarop men in het verleden problemen in de chemie en in de fysica heeft benaderd. In deze voor ons vreemde onderzoeken treft de auteur ook — hoe kan het anders — het gesexueerde vuur aan dat het verbindende element tussen alle symbolen schijnt te zijn : "Het verenigt materie en geest, ondeugd en deugd. Het idealiseert de materialistische kennis; het materialiseert de idealistische kennis. Het is het principe van een wezenlijke dubbelzinnigheid die niet zonder bekoring is, die men voortdurend moet erkennen, voortdurend moet analyseren in twee tegengestelde toepassingen : tegen de materialisten en tegen de idealisten (...). De oorzaak van een zo diepgaande realiteit is dat het vuur zowel in als buiten ons is, onzichtbaar en opzienbarend, geest en rook"(blz. 65).

Verliest Gaston Bachelard zich in deze studie in een irrationeel esoterisme waarmee hij alleen adepten van een para-wetenschap kan overtuigen ? Geenszins : hij blijft een wetenschappelijk geschoold wijsgeer die met een bijzonder nuchtere scepsis, maar niet wars van poëtische zin, zijn bevindingen meedeelt en commentarieert. Zijn werkje heeft een intermediaire functie : het leggen van een meer inzichtelijke relatie tussen subject en object. Het is hem onder meer te doen om de fundamentele invloed aan te tonen die bepaalde zogenaamde objectieve beschouwingen op het geestesleven uitoefenen. In de zelfde zin heeft de auteur later ook studies aan het water, de lucht en de aarde gewijd, waarbij hij steeds met veel wijsheid uit literaire bronnen heeft geput. Bachelard is een stimulerend auteur.

Jacques DE VISSCHER

SYMBOLIEK VAN HET NAAKTE LIJF

Marcia Poinon, *Naked Authority. The Body in Western Painting 1830-1908*, Cambridge. Cambridge University Press, 1990, 160 blz., geïll. paperback £ 14,95 ISBN O 521 40999 3

Men kan steeds maar opnieuw verwonderd zijn over het feit dat het naakte lichaam, vooral het vrouwenlichaam, in de westerse plastische kunsten zo'n belangrijke rol heeft gespeeld. Wat moeten we vooraf begrijpen om inzicht in dit fenomeen te verkrijgen ? Is er in onze cultuur een mythische idee werkzaam die in de kunsten haar gestalte krijgt ? Het is al meer dan eens gesteld dat schilderijen, tekeningen en sculpturen hun wortels in een mythische en religieuze gevoeligheid hebben. Maar de vraag blijft dan nog steeds : wat betekent het ?

In haar intelligente studie, *Naked Authority*, geeft de Engelse kunsthistorica, Marcia Pointon, wel geen volledig antwoord op de cultuurfilosofische vraag, maar toch enkele gezichtspunten die de vraag verder helpen articuleren. Haar boek is trouwens een verzameling van een aantal deelstudies die aan specifieke schilderijen zijn gewijd. Hierbij neemt ze een (mild) feministisch en (even mild) historisch materialistisch standpunt in, zonder dat ze sterk geneigd is de mythische dimensie als futiel te ontmaskeren. Bovendien is ze niet ongevoelig voor een door het feminisme gecorrigeerde psychoanalytische lectuur van de schilderkunst en voor sommige verworvenheden uit de receptiegeschiedenis van de kunst. Ze stelt uitdrukkelijk dat zij de schilderijen 'as a woman' leest : dit houdt voor haar zelf-reflectie in, zonder dat dit tot een alternatieve hermeneutische constructie moet leiden; dit impliceert echter wel onvermijdelijk dat zij zich vragen stelt over wie kijkt en hoe iemand (man of vrouw) kijkt.

Het eerste hoofdstuk behandelt de historiografie en de *casus* van het vrouwelijke naakt. Hierin stelt Pointon dat het a-culturele van het vrouwelijke naakt toch niet echt bestaat en dat deze gedachte tot misverstanden aanleiding kan geven, bijvoorbeeld dat de beschouwer de dialektiek niet ziet tussen de geïdealiseerde a-culturele voorstelling en de bestaande positie van de (onderdrukte) vrouw in veel geledingen van de maatschappij in de tweede helft van de negentiende eeuw. Is het naakte model symbool van de kwetsbare gebruikte vrouw ? Werkt het geïdealiseerde naakt als een compensatie voor een bestaand misprijzen ? Hierop geeft de auteur geen onvoorzichtige antwoorden; ze nodigt de lezer uit tot waakzaamheid in een gebied dat aan ideologiseren niet ontsnapt.

Het tweede hoofdstuk is een psychoanalytische lectuur van enkele schilderijen van Thomas Eakins die medische operaties in een collegezaal tonen. Het betreft uitbeeldingen waarin de vrouwelijke aanwezigheid (de moeder van een patiënt, of een geopereerde patiënte onder het waakzame oog van een verpleegster) in een dialektische tegenstelling tot de dominante mannelijke aanwezigheid staat. Is de operatie aan een dij van een man onder leiding van een zelfzekere professor-chirurg en in aanwezigheid van een angstige moeder die de werkzaamheden niet onder ogen kan zien de evocatie van een vernederende oedipale castratie ? Zijn zulke interpretaties in hun doorzichtigheid nog overtuigend ?

Vrij boeiend is het derde hoofdstuk waarin de auteur de naakte borsten tracht te duiden in het beroemde schilderij van Eugène Delacroix, *La liberté sur les barricades*. De auteur exploreert een aantal interessante analyses; met haar conclusie dat de vrouwelijke ontwapenende aanwezigheid een andere orde dan deze van het mannelijke geweld inluidt, wil ze vooropstellen dat het sexuele discours in dit schilderij (of in analoge werken) niet tot een dialektiek van republikeinse of anti-republikeinse verbeelding valt te herleiden.

Het boek bevat verder nog een duiding van een foto van de oude, invalide Auguste Renoir in zijn atelier en zijn model Gabrielle die ook de huishouding bij de Renoirs op zich nam. Marcia Pointon tracht hier het leven van de schilder in het picturale oeuvre te integreren en de vele baigneuses-schilderijen als compensaties voor de invaliditeit van Renoir te interpreteren. Het zijn natuurlijk allemaal gissingen die zich zo ver weg van de zin van de schilderkunst verwijderen. De latere schilderijen van Renoir zijn zeker niet de meest overtuigende. Men kan zich bovendien afvragen of Renoir wel compensatie nodig had als men op de foto zijn levendige guitige ogen en de affectieve aanwezigheid van Gabrielle goed weet te begrijpen.

Het belangrijkste essay in *Naked Authority* is ongetwijfeld het opstel dat de auteur aan het overbekende schilderij van Manet, *Le déjeuner sur l'herbe* wijdt. Zij stelt dat het schilderij geenszins een allegorie betekent, maar veeleer de crisis van de integratie van het vrouwelijke naakt in de schilderkunst, omdat hier verwarring heerst tussen het stilistische karakter van het vrouwelijke naakt en de blote uitgekledede aanwezigheid die door geen enkele betekeniscontext zou gerechtvaardigd zijn. Juist deze betekenis van het werk zou later tot zoveel parodieën hebben aanleiding gegeven. Is een andere interpretatie mogelijk? Kan deze naakte vrouw niet het zinnebeeld zijn van wat het intellectueel discussiërend stedelijke tweetal evoceert? Zouden deze mannen het niet over de Natuur hebben? Ook zulk een interpretatie sluit een mogelijke parodie niet uit.

Dit goed geïllustreerde boek van Marcia Pointon kan als een voorbeeld gelden van een hedendaagse kunst- en cultuurgeschiedenis die aan een louter esthetiserende benadering voorbij gaat. De auteur wil weloverwogen studies in een hedendaagse perspectief situeren; ze maakt van de conceptualisaties uit de nieuwste verworvenheden en ideeën van de menswetenschappen gebruik en weet dat de de-constructionistische kritiek van de historisch gegroeide retoriek in de schilderkunst andere gezichtspunten kan bieden. *Naked Authority* is daarom een boek dat de discussies kan levendig houden.

Jacques DE VISSCHER

DECONSTRUCTIE EN HET NIEUWE HOLISME

Jean Paul Van Bendegem, *Inleiding tot de moderne logica en wetenschapsfilosofie: een terreinverkenning*, Brussel, VUBPress, 1991, 240 blz, 880 Bfr., ISBN 90 70289 79 2.

Een grootschalige terreinverkenning is dit boek vast en zeker geworden. In vier kwantitatief gelijkwaardige delen (ca. zestig blz.) slaagt de auteur erin een boeiend overzicht te presenteren van de actuele stand van het onderzoek op het domein van de moderne geformaliseerde logica, de argumentatieleer, de wetenschapsfilosofie en de grenzen van artificiële taalsystemen (wiskunde, geformaliseerde logica en informatica). Het eerste deel bevat een beknopt overzicht van de (klassieke) propositiologische, de deelsystemen van de propositiologica (meerwaardige logica's, intuïtionisme), de uitbreidingen van de propositiologica (de predicatenlogica van de eerste orde, de alethische, deontische, epistemische, relevante en paraconsistente logica's) en tenslotte de modale predicatenlogica's. In het tweede deel wordt de geformaliseerde logica vanuit twee hoeken onder vuur genomen. Na een korte overgangsparagraaf over de dialoogformulering van de formele logica (Lorenzen) behandelt de auteur eerst de *normatieve* kritiek op de geformaliseerde logica (de argumentatietheorieën: A. Naess, E. Barth en E.C.W. Krabbe, Ch. Perelman, St. Toulmin, de informele logica en de 'Critical Thinking Movement'). Vanuit *descriptieve* hoek komt de kritiek in de vorm van een aantal experimenten, die moeten aantonen dat